

DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENİ ADAYLARININ DEĞER ve DEĞERLER EĞİTİMİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Mücahit ARPACI*

Özet

Bu çalışmanın amacı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının değer kavramına yükledikleri anlamlar, değer sıralamaları, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde değerlerin kazandırılması ile ilgili görüşlerinin tespit edilmesidir. Araştırmanın katılımcılarını, 2012-2013 eğitim öğretim yılında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Programında öğrenime devam eden 4. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmada tarama modeli kapsamında, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde değerler eğitimi hakkındaki görüşlerini belirlemek amacıyla İlköğretim (4-8.sınıflar) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda kazandırılması gereken değerler temel alınarak oluşturulan değerler listesi içinden öğretmen adaylarından kendilerine göre en önemli 5 değeri sıralayacakları bir soru ve açık uçlu sorulardan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler, frekanslarla birlikte tablolar biçiminde sunularak öğretmen adaylarının görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılarak yorumlanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler, değer sıralamaları, değer kavramının tanımı, Değerler eğitiminde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin işlevi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde değerler eğitiminin nasıl gerçekleştirileceği temaları altında yorumlanmıştır. Verilerin çözümlenmesinde nitel araştırma tekniklerinden içerik analizi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değer, Değerler eğitimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi.

Religion and Morals lesson teacher Candidates' attitudes on Value and values education

Abstract

The aim of this study is to identify the meanings that are uttered to the concept of value by the religion and morals lesson teacher candidates, the order of values and also the ideas to bring in values via lessons. The universe of the study consists of teacher candidates in Religion and Morals Education Program. Sampling is done by the use of scale sampling method as one of the purposed sampling methodology. The respondents were the seniors of Religion and Morals Education Program in 2012-13 educational year. The survey utilizes a scanning model

* Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Bölümü, mucahitarpaci@hotmail.com.

by the use of a semi-structured interview form which consists of a ranking part enabling the candidates to mention the top 5 values mentioned in the syllabi of Religion and Morals lesson from 4th to 8th grade and some open ended questions embedded with the aim of acquiring the ideas of the candidates on values education. The data obtained is interpreted by the use of frequencies and tables in order to reflect the ideas of the teacher candidates. The results of the study are paraphrased under the titles of values ranking, the definition of values, the function of Religion and Morals lesson in values education and how to perform values education in Religion and Morals Lesson. Content analysis technique is used as one of the qualitative research method.

Key Words: Value, Values Education, Religion and Morals teacher, Religion and Morals Lesson.

Giriş

Değerler, uzun yıllardır sosyolojiden felsefeye, antropolojiden psikolojiye kadar birçok alanın çalışma konusu olmuştur. Son yıllarda da eğitimin öncelikli konuları arasında yer almaktadır. Günümüzde birçok sosyal bilim alanında olduğu gibi din öğretimi alanında üzerinde durulan konuların başında değer kavramı gelmektedir. Değer kavramının bu alanlarda birçok tanımı yapılmıştır. Değer kavramının farklı disiplinlerde ve çeşitli kavramlarla ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılması sebebiyle bu kavramın tanımı da çeşitlenmekte ve zorlaşmaktadır. Davranış bilimciler ve sosyal psikologlar, değerlerin bir yandan bireysel tutum ve davranışları ve bilişsel süreçleri etkilediğini, diğer yandan toplumun kültürel kalıplarıyla etkileşimde bulunduğunu ve onları yansıttığını dile getirmektedir. Bireylerin davranışlarının dolaylı ya da dolaysız olarak değerler tarafından yönlendirildiği de kabul edilen bir görüş haline gelmiştir¹.

Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer kavramı, Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türetilmiştir². Türk Dil Kurumu tarafından değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin karşılığı ve kıymet olarak tanımlanır³. Değerler; genelde inanılan, arzu edilen ve davranışlar için ölçek olarak kullanılan olgulardır. Belirli bir durumu diğerine tercih etme eğilimi olarak tanımlanan

¹ İbrahim E. Özgüven, *Psikolojik Testler*, Psikoloji Danışma Rehberlik ve Eğitim Merkezi (PDREM) Yayınları, Ankara. 1994, s. 349

² Nuri Bilgin, *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*, Sistem Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 83.

³ Türk Dil Kurumu, *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*, Akşam Sanat Okulu Matbaası, Ankara 2005, s. 483.

değerler, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlardır⁴. Değerler, insana özgü, insanı insan yapan ve onu diğer canlılardan ayıran bir nitelik taşır. Ayrıca değerler, insanın amaçlarına uygun tarzda kendini gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine yardımcı olur⁵

Rokeach, değeri belirli bir davranış ve varoluş amacının kişisel ve toplumsal olarak karşıtlarına tercih edilmesine dair kalıcı bir inanç, değer sistemini ise varoluş amacı ya da tercih edilen davranış tarzları ile ilgili inançların kalıcı bir organizasyonu olarak tanımlamıştır. Rokeach, değer kavramının yaygın olarak kabul gören iki farklı kullanımı olduğunu belirtmiştir. Bunlardan birincisi, insanların önemli olarak düşündüğü yani kişide olan değerleri ifade eder; ikincisi ise bir nesnenin karşılığı yani kıymetini belirtir⁶.

Schwartz başta toplumsal çevreye uyum için gerekli olan bilgi, beceri ve tutumlar olmak üzere, içinde yaşanılan toplum değerlerinin okulda verilmesi gerektiğini dile getirir⁷. Schwartz, değerlerin özelliklerini ve literatürde yapılan tanımlarını da dikkate alarak kavramsal bir tanım geliştirmiştir. Buna göre değerlerin şu özelliklere sahip olması gerekir⁸:

- Değerler bir inanç durumudur,
- Ait olunmak veya kabul gören bir haldir,
- Belirli durumları aşmaya yöneliktir,
- Olayların ve insanların davranışının seçimine veya gelişimine rehberlik eder,
- Önceki değerlerin oluşturduğu bir sistemin diğer değerlerde oluşturduğu öneme bağlı olarak düzenlenir.

Değer, bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu

⁴ Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1996, s.25.

⁵ J. Kuçaridi, *Felsefi Açıdan Eğitim ve Türkiye'de Eğitim*, İstanbul, Kasım, 1995, s. 8.

⁶ Milton Rokeach, *The Nature of Human Values*, Free Pres. New York 1973, s.4.

⁷ Shalom H. Schwartz, "Universals in the Content Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries" In Zanna (Ed.). *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 25, pp. 1-65), Academic Pres., New York 1992.

⁸ Talip Karakaya, "Küreselleşme ve Avrupa Birliği Sürecinde Değerlere Kritik Bir Yaklaşım -Sorunlar ve Çözümler", R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Ş. Arslan ve M. Zengin (Editörler). *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, DEM Yayınları, İstanbul 2007, ss. 203-214. s.204.

tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke veya inançlardır⁹. Değerler neyin iyi neyin kötü olduğu konusundaki yargılarımızdır. Beğenilerimize göre tercih ettiğimiz şeyler olmaktan çok bireyin çevresi ile etkileşimini sağlayan az çok kesin ve sistematik fikirlendir¹⁰.

Akbaş değeri, bireyin çevresiyle etkileşimi sonucunda içselleştirdiği ve davranışlarını yönlendiren standartlar olarak tanımlanmıştır¹¹. Bu tanıma göre, değerler bireysel kazanım olarak tanımlanmaktadır. Değerlerin bireysel yönünde güdü, karar verme, tutum, inanç, ihtiyaç gibi kavramlar ağırlık kazanmaktadır. Toplumsal anlamda değerler ise, toplum tarafından en iyi, en doğru ve en faydalı olduğu kabul edilen şeylerdir. Toplumsal değerlerin tanımlanmasında sosyalleşme, sosyal bilinç, norm ve grup ruhu gibi kavramlar kullanılmaktadır. Değerler, yalnızca bir grup üyesinin belli önermeleri kabulü olmayıp, aynı zamanda her bir üyenin sosyalleşme sürecinde içselleştirmekte olduğu kişisel bağlılıkları olarak da kabul edilmelidir. Çünkü değerler, sosyal normlar içinde daha özgül ve somut davranışın genelleştirilmiş standartlarını sağlarlar¹². Yaşamımızdaki değerler çocuk ve gençlerin toplumun yaşam değerlerini öğrenmeleri ve devam ettirmeleri açısından gereklidir. Toplumda yer alan değerler insanlara toplumun özelliklerini ve toplumda bir statü kazandırır¹³.

- Değerlerin toplumsal yaşam içinde çeşitli işlevleri vardır. Özensel'e¹⁴ göre değerlerin işlevleri şu şekilde sıralanabilir:
- Değerler, bilinçli ve amaçlı davranışın genel ölçütüdür. Sosyal eylemde bulunan bir kişinin sosyal olarak kabullenebilen olgu ve istekleri için temel atıf noktası görevini görmektedir.

⁹ Sezgin Kızılcılık ve Yaşar Erjem, *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*, Saray Yayıncılık, İzmir 1996, s.128.

¹⁰ Wiel Veugelers, Paul Vedder, "Values in Teaching", *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 9(4), s. 377-389.

¹¹ Oktay Akbaş, "Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi," Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2004, s. 44.

¹² Ertan Özensel, "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değerler", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), s. 225.

¹³ Elisabeth Arweck, Eleanor Nesbitt (2003); "Values Education: The Development and Classroom Use of an Educational Programme," *British Educational Research Journal*, Cilt 30, Sayı 2, s. 245-260.

¹⁴ Özensel, "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değerler", s. 231.

- Kültür üzerinde yönlendirici bir etkiye sahip olan değerler belli bir kültürün gelişme süreci içinde şekil almaktadır. Bu da genel olarak sembol, moral ve estetik normlar ve davranış şekilleri olarak belirginleşir. Bu açıdan düşünüldüğünde değerler, kültürün temelini oluşturmaktadır.
- Değerler, insanlarla özdeşleşmiştir. Yani sosyalleşme sürecinde kişiler tarafından öğrenilmekte ve üstlenilmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak da kişiliğin bir parçası olarak görülmektedir.
- Kişilerin sosyal rollerini seçmesine ve gerçekleştirmesine rehberlik ederler. İlgi yaratırlar, cesaret verirler. Böylelikle de kişilerde çeşitli rollerin gerekliliklerinin ve beklentilerinin, bir takım değerli hedefler doğrultusunda işlemekte olduğunu kavramış olurlar.
- Değerler, sosyal olarak kabul edilebilir davranışın şemasını çizerler. Böylece kişiler de hareket ve düşüncelerini en iyi hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler.
- Değerlerin sosyal boyutu vardır. Hem zihinsel (arzu ve eylem boyutunu belirten) hem de duygusal yönü belirten ifadelerdir.
- Sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri törelere uymaya yöneltir, doğru şeyleri yapmaya yüreklendirir. Onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış örüntülerin neler olduğuna işaret eder ve sosyal ihlallerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolayca anlaşılabilmesini sağlar.
- Dayanışma araçları olarak da işlevleri vardır. Kişiler aynı değeri güden kişilere doğru çekimlenirler. Ortak değerler, sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir.

Değerlerle ilgili olarak yapılan tanımlar incelendiğinde değerlerin bireysel boyutunda güdü, karar verme, tutum, inanç, ihtiyaç gibi kavramlar ağırlık kazanırken; toplumsal boyutta ise, toplumca en iyi, en doğru ve en faydalı kabul edilenler dikkati çekmektedir¹⁵.

¹⁵ Oktay Akbaş, (2007). "Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi", *Değerler ve Eğitimi Ulus-*

Literatürdeki en yaygın tanımıyla değerler, arzu edilen, kişilerin hayatlarına kılavuzluk eden, önem dereceleri farklı olan durum-ötesi hedeflerdir. Değerler istek, tercih ve arzuları yansıtır, yani bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır¹⁶.

Değer kavramının tanımlanmasına ilişkin farklı yaklaşımlara dayanarak değerler, bireylerin, tercihlerini, ilgilerini, güdülerini, gereksinimlerini, isteklerini, amaçlarını, tutumlarını, kararlarını ve çevresindeki bireylere yansıttıkları davranışlarını etkileyen ölçüt ya da standartlar olarak tanımlanabilir¹⁷.

MEB İlköğretim programına göre değerler, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlakî ilke ya da inançlardır. Değerin özellikleri şöyle sıralanabilir;

1. Toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
2. Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
3. Sadece bilinci değil, duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
4. Bireyin bilincinde yer alan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.
5. Değer, normu içerir. Değerlerin normlardan farkı, normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi öğretim programının *değerler eğitimi* bağlamında taşıdığı özellikleri ve geliştirilmesinde temel alınan ilkeler şöyle belirtilmektedir:

Millî kimlikle birlikte evrensel değerlerin benimsenmesine önem verilmiştir. Öğrencilerin kendi dinî ve ahlaki örf ve âdetleri çerçevesinde ruhsal, ahlaki, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmeleri

lar Arası Sempozyumu 26-28 Kasım 2004 (Editör: Recep Kaymakcan ve diğerleri), DEM Yay., İstanbul 2007, s. 673-696.

¹⁶ Erol Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1995.

¹⁷ Nihal Tunca, "İlköğretim Öğretmenleri İçin Mesleki Değerler Ölçeğinin Geliştirilmesi Ve İlköğretim Öğretmenlerinin Mesleki Değerlerinin Belirlenmesi", Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir Aralık 2012, s.3.

hedeflenmiştir. Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak yetişmeleri önemsenmiştir. Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmalarının sağlanması amaçlanmıştır.

Öğrencilere iyi birer vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri ve değerleri kazandırmada ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin rolü oldukça önemlidir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, ilköğretimin 4-8 sınıflarında zorunlu olarak okutulan, çocuklara; temel dini ve ahlaki sorulara cevap verme, inanma ve yaşama özgürlüklerinin bilincinde olma, dini kavramları doğru anlayıp kullanma, kendi inancı ile mutlu ve barışık olma¹⁸ gibi gerekli temel davranışları kazandırmayı hedefleyen ders olarak tanımlanabilir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, çocuğun bulunduğu topluma uyumunu sağlayan, yaşadığı toplumun dini ve kültürel mirasını tanımasına yardımcı olan, dini hayatın gerektirdiği davranışları kazanmasını sağlayan ve toplumun değerlerini öğrenciye aktaran bir derstir.

DKAB programı ile öğrencilere kazandırılması öngörülen değerler, ilköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi öğretim programında, ön plana çıkmaktadır. Değer öğretiminde dikkat edilmesi gereken hususlar ve öğrenme sürecinde kullanılacak yaklaşım, yöntem ve teknikler ile ilgili bilgiler öğretmen bilgi notları kısmında verilmiştir. Programda öğrenciler tarafından içselleştirilmesi öngörülen değerler verilmiştir. Bu değerler DKAB derslerinde öğrencilere kazandırılması planlanan değerleri göstermektedir. Bu değerler çoğunlukla evrensel özellik taşıyan ve sadece DKAB dersi içerikleri ile sınırlandırılmayacak kadar genel özellikler taşıyan özelliğindedir. Bu değerler toplumsal ve evrensel bir varlık olarak insanın sahip olması gereken özellikler taşımaktadır. Bu değerler, çoğunlukla evrensel özellik taşıyan ve sadece DKAB dersi içerik ile sınırlandırılmayacak kadar genel özellikler taşıyan değerler özelliğindedir. Bu değerler toplumsal ve evrensel bir varlık olarak insanın sahip olması gereken bir özellik taşımaktadır. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi programı ile kazandırılmak istenen değerlerin 6'sının Sosyal Bilgiler, Halk Kültürü ve Din Kültürü Ahlâk Bilgisi programlarınca ortak alındığı, 11'nin Sosyal Bilgiler ve Din Kültürü Ahlâk Bilgisi programlarınca ortak alındığı ve 39'nun ise yalnızca Din Kültürü Ahlâk

¹⁸ MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara 2010, s. 23-24.

Bilgisi programının hedeflediği değerler olduğu görülmektedir. Değerler eğitimi bağlamında Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi programı ile kazandırılmak istenen değerlerin bazılarının bir çoğunun diğer ders programlarının da hedeflediği değerler özelliğinde olduğunu göstermektedir. Bu durum değerler eğitiminin disiplinler arası etki-leşimine bir örnek olması bakımından önemlidir. Bu değerler, Alçak gönüllülük, Çalışkanlık, Dürüstlük, Emaneti korumak, Güvenirlik, Hakseverlik, Merhamet, Sözünde durmak, Vefa, Cömertlik, Doğruluk, Hoşgörü, İyi niyet, Kadirşinaslık, Kanaat, Sorumluluk Kişilikle ilgili değerler, Aile kurumuna ve birliğine önem verme, Bağışlama, Dayanışma, Dostluk, Fedakârlık, Misafirperverlik, Mürüvvet, Nezaket, Paylaşımçı olmak, Samimiyet, Saygı, Sevgi, Yardım severlik, İnsanlar Arası İlişkilerle ilgili değerler, Bilimsellik, Görgülü olmak, Ölçülülük, Sadelik, Sağlıklı olmaya önem verme, Tutumluluk, Yaşam Biçimi ile ilgili değerler, Adalet, Demokrasi bilinci, Bağımsızlık, Barış, Cesaret, Sabır, Özerklik ile ilgili değerler, Türk bayrağına ve İstiklal Marşı'na saygı, Gazilik, Millet sevgisi, Şehitlik, Tarihsel mirasa duyarlılık, Türk büyüklerine saygı, Vatanseverlik Vatan-Millet değerleri, Hayâ, İbadet yerlerine saygı, İffet, Namuslu olmak, Şükür Dini Yaşamla ilgili değerler, Doğa sevgisi, Doğal çevreye duyarlılık, Duyarlılık, Temizlik Estetik Çevre-Doğa ile ilgili değerler olarak ele alınmıştır.

212 | db

Kişinin, sahip olduğu değerlere yönelik yaptığı sıralamanın o değerlere olan doyumunu ile yakın ilişkili olduğu söylenebilir. Kişilerin değerlerle ilgili doyumunu birbirinden farklıdır. Bir kişide en üst sırada yer alan bir değer, diğerinde daha alt sıralarda yer alabilir¹⁹. Değerlerin sıralamasında kişinin özellikleri (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, aile) etkilidir. Değerlerin kazandırılmasında özellikle okul çok önemli sorumluluklar taşımaktadır. Okulda ise öğretmenlerin değerlerin kazandırılmasında önemli payları olduğu aşikardır.

Çalışma buradan hareketle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının değer kavramı ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında geçen değerlere ilişkin algısal farkındalıkları tespit etmeyi amaçlamaktadır. Literatürde öğretmen adaylarının değerlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi, ahlaki hükümleri ve öğretmen eğitiminde değer öğretimi üzerine çalışmalara rastlanmakla birlikte Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adayla-

¹⁹ Erol Güngör, *Değerler Psikolojisi*, Türk Akademisyenler Birliği Yayınları, Amsterdam: Hollanda 1993, s. 23.

rının değer kavramına ilişkin algısal farkındalıklarını kontrol eden bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada öğretmen adaylarının değer sıralamaları ve kavrama yükledikleri anlamlar, değerler eğitiminde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin önemi ve derste kullanılacak yöntemler, araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın temel amacı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni adaylarının değer kavramına yükledikleri anlamlar, değer sıralamaları, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde değerlerin kazandırılması ile ilgili görüşlerinin tespit edilmesidir. Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni adaylarının “değer” kavramına yükledikleri anlamlar nelerdir?

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni adaylarının İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Program Kılavuzunda yer alan değerlerden en fazla önemsedikleri değerler hangileridir?

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersin değerlerin öğretimine yer verilme durumuna ilişkin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni adaylarının görüşleri nelerdir?

Öğretmen adaylarının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde “değerlerin” öğretimine ilişkin önerileri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma bir durumu, bir problemi betimleme amacı taşıdığı için araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada veriler dört adet açık uçlu sorudan oluşan veri toplama formu ile toplandığından içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bu bağlamda araştırma betimsel bir durum saptaması niteliğindedir.

Çalışma Grubu

Çalışma kapsamında 2012-2013 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Programında öğrenime devam eden 4. sınıf öğrencileri ulaşılmıştır. Bunun sebebi 4. sınıf öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi programındaki derslerin tamamını almış olmalarıdır.

Bu araştırmanın katılımcılarını Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (53), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (58), Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (37), İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (23), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (47), Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (38), Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (19), Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (68), Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (48), Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (29), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (50) ve Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (39) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Programında öğrenime devam eden 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Katılımcıların %56,4 (287)'ü bayan, %43,6 (222)'si erkektir.

Verilerin Toplanması, Çözümlemesi ve Yorumlanması

Araştırmada Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kapsamındaki değerler incelenmiştir. Bu bağlamda öğretmen adaylarının değer ve değerler eğitimi ile ilgili görüşleri içerik analizi kullanılarak tespit edilmiştir. Araştırmanın içerik analizi yapılırken bu analiz türünün aşamaları dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada izlenen adımlar aşağıda sıralanmıştır.

İlk aşamada, araştırmanın hedefleri belirlenmiştir. İkinci aşamada veri toplama aracı geliştirilmiş, çalışma grubu oluşturulmuş ve veriler toplanmıştır. Araştırmada kişisel bilgilerden oluşan iki soru, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Program Kılavuzunda yer alan değerler skalası ve beş açık uçlu sorudan oluşan veri toplama aracı kullanılmıştır. Veri toplama aracındaki sorular aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

1. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Program Kılavuzunda yer alan değerler Skalası
2. Bu skalanın dışından eklenmek istenen Değerler
3. Size göre Değer nedir?
4. Değerler eğitiminde DKAB dersinin önemine ve işlevine ilişkin ne düşünüyorsunuz?
5. Sizce DKAB dersinde değerler eğitimi nasıl gerçekleştirilmeli?

Veri toplama aracı, araştırmanın veri kaynağına gerekli izinler alındıktan sonra uygulanmıştır. Uygulama ilgili bölümlerde ders giren öğretim elemanlarınca gerçekleştirilmiştir

Üçüncü aşamada kategoriler belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının "Değer" kavramına yükledikleri anlamlar ve değer sıralamalarına ilişkin algılarını belirlemek üzere açık uçlu anket yoluyla toplanan verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analiziyle belirlenen veriler düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmaya çalışılmıştır.

Oluşturulan bu sınıflamalar yoluyla veri toplama aracındaki verileri anlama ve veriyi analiz etme aşamasına geçilmiş, yani bu aşamayı verilerin frekanslarının nicel olarak belirlenmesi oluşturmuştur. Bu aşamada ilk olarak her bir veri toplama aracı soru bazında tek tek incelenmiştir. Birinci ve ikinci sorularda öğrencilerin ifadeleri hangi değer boyutunda ve hangi değeri ifade ettiği belirlenmiştir. Bu yolla elde edilen veriler tablolar ve grafikler yoluyla sunulmuş ve araştırmacılar tarafından yapılan yorumları desteklemek ve öğrencilerin ifadelerini yansıtmak amacıyla veri toplama araçlarından örnek alıntılara yer verilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Tablo 1 Öğretmen Adaylarının Göre En Önemli Gördüğü Değerler

Değerler	N
Adalet	252
Dürüstlük	208
Hayâ	141
Saygı	125
Güvenirlilik	120

Tablo 1'deki verilerden öğretmen adaylarını en çok "adalet" değerine önem verdikleri görülmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarına göre öğrencilere DKAB derslerinde öğrencilere kazandırılması gereken en önemli değer, adalet değeridir. Sırasıyla diğer değerler dikkate alındığında *Dürüstlük*, *Haya*, *Saygı* ve *Güvenirlilik* gibi özerklik, ahlaki ve dini hayatla ilgili değerlere Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adayları tarafından daha çok

önem verildiği anlaşılmaktadır. Ahlaki değerlerin ilk sırada yer alması, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının öğrencilerin ahlaklı olmasını önemsediklerini göstermektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adayları tarafından seçilen diğer değerler sırasıyla, Hoşgörü, Samimiyet, Merhamet, Sevgi, İffet, Sabır, Kardeşlik, Şükür, Hakikat sevgisi, Çalışkanlık, Vefa, Aile kurumuna ve birliğine önem verme, Fedakârlık, Namuslu olmak, Sözünde durmak, Yardımseverlik, Temizlik, Alçak gönüllülük, Bilimsellik, Haksizlik, Vatanseverlik, Emaneti korumak, Millî birlik şuurunu, Türk büyüklerine saygı, Türk bayrağı, Barış, İyi niyet, Cesaret, Cömertlik, Ölçülülük, Nezaket, Dayanışma, Demokrasi bilinci, Paylaşımçı olmak, Millet sevgisi, Bağımsızlık, Görgülü olmak, Bağışlama, Tarihsel mirasa duyarlılık, İbadet yerlerine saygı, Kanaat, Sadelik, Estetik, Kadirşinaslık, Şehitlik, Sağlıklı olmaya önem verme, Dürüstlük, Misafirperverlik, Mürüvvet, Tutumluluk ve Gazilik değerleridir. Kategoriler boyutu ile bakıldığında en yüksek yüzdenin ahlaki değerler boyutunda, en düşük yüzdenin de siyasi ve dini değerler boyutlarında olduğu görülmektedir. Gazilik değeri ise, hiçbir öğretmen adayı tarafından tercih edilmemiştir.

Türklük bilinci, gösterişsiz yaşamak, muhasebe, bağlılık, empati, tevazu, itaat, kul hakkı, tevhit, ibadet bilinci, şariat bilinci, sünnet bilinci, sahabe sevgisi, ümmet bilinci, iman, emeğe saygı, şefkat, farklı kültürel saygı, farklı inançlara saygı, haddini bilmek, hüsnü zan, peygamber sevgisi, inançlara saygı, sünnet sevgisi, güzel ahlak, hakkını savunmak, mertlik, tarih bilinci, onur, dine saygı, peygamber saygısı, kendine saygı, azim, üretkenlik, girişkenlik, zaman bilinci, özgürlük, Allah sevgisi, haset, ana babaya saygı, vicdan, büyüklere saygı, küçüklere saygı, akrabaları sevme, muhatap dinleme, yerli yerinde konuşma, anlayış, hassasiyet, hayvanları sevgisi, iş ahlakı, gösterişsiz yaşamak, maneviyat, İslam kardeşliği, düşünceye saygı, farklı olana saygı, bütünleştirici olma, güler yüzlülük, cihat, diğerkâmlık, himmet, ihlas, iktisat, ciddiyet, şehitlik, emanete riayet, tembel olmama, uhuvvet, edep, saydamlık, özveri gibi program kılavuzunda yer almayan değerler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adayları tarafından öğrencilere kazandırılması gereken değerler olarak gösterilmiştir.

Tablo 2 Öğretmen adaylarının “Değer” kavramına yükledikleri anlamlar

ANA KATEGORİ	Toplam		ALT KATEGORİ
	F	%	
Dini merkeze alan tanımlar	179	35	Dinin emir ve yasaklarına uyulması
			Bütün Müslümanlarda bulunması gereken hasletler
			Kutsal görülen her şey
			İslam Dininin getirmiş olduğu normlar
			Allah ve Resulünün emrettiği ve razı olduğu her şey
Toplumu merkeze alan tanımlar	148	29	Milli birlik ve beraberliğimizin sağlanabilmesi için bireyde olması gereken vasıflar
			Toplumun bireylerden beklediği kurallar
			Toplum tarafından kabul görmüş ortak davranış, gelenek, görenek, değer yargıları ve davranışlar
			Toplumda benimsemiş birleştirici ve düzenleyici ölçütler, maddi manevi unsurlar, davranış ve kurallar
			Toplumun ayakta kalmasını sağlayan temel dini ve ahlaki ölçütler
			Birey ve toplumu farklı birey ve toplumlardan farklı kılan özellikler
			Okulda öğrenciye kazandırılması gereken normlar
Bireyi merkeze alan tanımlar	137	27	Bir insanda bulunması gereken güzel ahlak
			Kişinin karşındakini sevmesi onunla ilgilenmesi
			Bireyin din, kültür, gelenek ve göreneklere uygun davranması
			Kişide olması gereken manevi özellik
			Kişinin yaşanan toplum içerisinde bir yerinin olduğunu anlaması
			İnsanın varlığına anlam katan duygu, düşünce ve davranış bütünü
			İnsanı insan yapan her şey
			Kişinin önem verdiği her şey
Sözlük anlamını merkeze alan tanımlar	45	9	Bir şeye atfedilen kıymet, önem, paha

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının değer kavramına ilişkin ürettikleri yanıtlar üzerinden 4 ana kategori belirlenmiştir. Bunlar,

1. Dini merkeze alan ifadeler: Dini değerleri, ibadetleri, ayet ve hadisler ışığında ahlaki ilkeleri öne çıkaran değerlendirmeler.
2. Toplumu merkeze alan ifadeler: Toplumu bir arada tutma, toplum tarafından kabul görmeyi öne çıkaran değerlendirmeler.

3. Bireyi merkeze alan ifadeler: Bireyin davranış, kişisel özellik ve görüşlerini öne çıkaran değerlendirmeler.
4. Dilbilimi merkeze alan ifadeler: Dilbilimsel olarak sözlük anlamını öne çıkaran değerlendirmeler.

Öğretmen adaylarının “Değer” kavramına yükledikleri anlamlar dört kategori altında ele alınmıştır. Bu kategoriler;

Dini Değerleri merkeze alan tanımlar: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının çoğunluğu (%35) değer kavramıyla dini değerler kavramını kazanılması veya kazandırılması gereken özellik olarak düşünmektedir. Dini değeri merkeze alan görüşte, 179 öğretmen adayı bulunmaktadır. Aşağıda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının bu yöndeki görüşlerine örnekler verilmiştir:

“Kutsal görülen ahlaki ilkeler...” (DÜİF, 17, E)

“Her Müslüman bireyde bulunması ahlaki hasletler..” (MÜİF, 22, K)

“Dinin emrettiği ahlaki ilkeler, İnsanın maddi manevi yönünü geliştirmeye, güzelleştirmeye çalışan, doğruluğundan kuşku duyulmayan kurallar” (AÜİF, 21, K)

“Allah’ın emirlerinin dışına çıkmayan sahip olduğumuz her türlü gelenek ve göreneklerimizdir” (İÜİF, 22, K)

“Allah’ın yarattığı her şey değerdir” (AÜİF, 22, E)

“Değer, Dinimizdir” (ÇÜİF, 22, E)

“Öğrencilere dinimize uygun davranışları vermek, kendisine ve topluma faydalı biri olarak yetiştirmektir” (RTEÜİF)

“Allah’ın emrettiği, insanlara faydalı olan her şey...” (OMÜİF, 22, K)

Toplumu merkeze alan tanımlar: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının sahip oldukları ikinci en önemli değer tanımlaması toplumla ilişkilendirilmiş, toplumda kabul görmeyi ve topluma uyumlu olmayı öne çıkaran değer tanımlarıdır. Öğretmen adaylarının (%29) değeri toplumsal yaşamın devamını sağlayan ortak davranışlar olarak tanımlamaktadır. Aşağıda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının bu yöndeki görüşlerine örnekler verilmiştir:

Bir milleti millet yapan her şey” (ÇÜİF, 22, K)

“İnsanların birlik ve beraberlik içinde yaşayabilecekleri kural-
lar, gelenek, İslam ahlakı vs.’yi kapsayan her şeydir” (MÜİF, 22, K)

“Ortak geçmiş, ortak tarih, ortak kültürü olan insanların oluş-
turmuş olduğu manevi unsurların tümü” (RTEÜİF, 23, E).

“Herkes tarafından “iyi olarak nitelendirilen tutumlar, durum-
lar ve ahlaki olan her şey.” (DEÜİF, 24, K)

“Toplumda bireylerin çevrelerine uyum sağlamaları için kazan-
dırılmak istenen kazanımlardır” (DÜİF, 22, K)

“Toplum tarafından önemli görülen ve toplumun hayatını sür-
dürürken dikkate aldığı normlardır” (DÜİF, 22, K)

“Bizi biz yapan toplumu ayakta tutan mirastır” (UÜİF, 23, K)

“Bir toplumda kabul görmüş genel geçer erdemli davranışları-
dır” (İÜİF, 22, E)

“Toplumun bireylerden beklediği birlik ve beraberliği sağlamak için gerekli kurallardır” (EÜİF, 23, K) db | 219

“Toplumu oluşturan bireylerin oluşturmuş oldukları duygu, dü-
şünce, fikir ve nesnelere karşı tutum ve onlara karşı gösterilen dav-
ranışlardır” (RTEÜİF, 22, E)

Bireyi merkeze alan tanımlar: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğ-
retmen adaylarının üçüncü sıradaki değer tanımı, bireyi öne çıkaran
tanımlamadır. Bu görüşteki öğretmen adayları bireysel özellikler ile
bireyin yapıp ettiklerinin ahlaki muhakemesi üzerinde durmaktadır.
Burada öne çıkan değerlerin toplum tarafından değil birey tara-
fından akıl ve vicdan muhakemesinin bir sonucu olarak ortaya çık-
tığını iddiasındadır. Öğretmen adayları, değeri bireyin sahip olduğu
ve kendine has olan özellikleri olarak algılamaktadırlar. Aşağıda
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının bu yöndeki gö-
rüşlerine örnekler verilmiştir:

“Bireyin tutum ve davranışlarına yön veren, kültüre göre deği-
şiklikler gösteren düşünce biçimi ...” (İÜİF, 21, K)

“Kişide bulunması gereken ahlaki, vicdani öğeler....” (DÜİF, 22,
E)

“İnsanın karakterine, yaşantısına etki eden hayat felsefesini etkileyen unsurlardır” (AÜİF, 22, K)

“İnsanı insan yapan unsurlar...” (AÜİF, 25, K)

“Kişinin hayatının her alanına şekil veren, insanın hayata bakış açısıdır” (UÜİF, 22, K)

“İnsanın kendi oluşturduğu ve bireylerarası farklılık gösteren bir kavram” (OMÜİF, 23, E)

“İnsanın varlığına anlam katan duygu, düşünce ve davranış bütünüdür” (EÜİF, 22, K)

“İnsani olana ve insanın kendi benliğine ait olan tüm duygular ve bu duygulara saygı...” (DÜİF, 23, E)

Sözlük anlamını merkeze alan tanımlar: Araştırmaya katılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının değer tanımlamalarında en az düzeye sözlük anlamı olarak yapılan tanımlamaları koymuşlardır. Öğretmen adaylarının (%9)’u değeri sözlük anlamı merkeze alarak tanımlama yapmışlardır. Aşağıda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının bu yöndeki görüşlerine örnekler verilmiştir:

“Bir şeyin ölçülmesinde kullanılan soyut ölçüttür.” (AÜİF, 22, K)

“Değer; bir kişiye, bir olaya, bir nesneye ya da duruma yüklenen anlam, kıymet, önemdir.” (DÜİF, 24, E)

“Herhangi bir şeye karşı verilen önemdir.” (EÜİF, 23, K)

Tablo 3 Öğretmen Adaylarının Değerlerin Eğitiminde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Önemi ve İşlevine İlişkin Görüşleri

Değerlerin Eğitiminde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Önemi ve İşlevine İlişkin Öğretmen Adaylarının Görüşleri	f	%
DKAB dersi müfredatı itibarıyla değerleri içerdiği için bu ders önemlidir	119	23
DKAB dersinin Ahlak kelimesini içermesi bu dersi değerler eğitimi açısından çok önemli kılıyor.	82	16
Dini değerlerin doğru, etkili ve güzel bir biçimde aktarılmasını sağlamada oldukça önemlidir.	70	14
Değerlerin aktarımında en önemli işleve sahip derstir.	53	10
DKAB dersi kendi konumunun gereği olarak önemlidir.	51	10

Değerler dini kaynaklı olduğu için DKAB dersi çok önemlidir.	50	10
Değerlerin yeni nesle aktarılması için en önemli derstir	34	7
Ders saati artırılarak değerler DKAB dersinde verilmelidir.	32	6
Değerler eğitimi açısından DKAB dersi çok önemli, ancak ders saati ve müfre- datı yetersizdir.	18	4

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin değerlerin doğru, etkili ve güzel bir biçimde aktarılmasını sağlama bakımından önemli bir işleve sahip olduğunu düşünmektedir. Öğretmen adaylarının bu düşüncesi, onların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisini, dolayısıyla din öğretimini önemli bir değer olarak gördüklerini ve dinin değer aktarımında oldukça önemli bir role sahip olduğunu düşündükleri biçiminde yorumlanabilir.

Öğretmen adayları;

“DKAB dersi Din, Kültür ve Ahlak kelimelerinin anlamlarını içerdiği için bu ders, değerler eğitimi açısından çok önemlidir”, “DKAB dersi değerler eğitimi gerçekleştiren kurumsal bir yapıdır. Bizzat muhteva ve işlevsel etkinlik olarak bunu gerçekleştirme misyonunu yüklenmiştir”, “İçerisinde ‘Ahlak’ kelimesi geçen bir ders için değerler eğitimi oldukça önemlidir.”, “Değerler din tarafından koruma altına alındığından, bu eğitimi en iyi DKAB vereceği kanaatindeyim. DKAB dersi, değerleri teoriden pratiğe taşıma imkanını verir”, “Değer dediğimiz kavram, manevi kavramlardan oluştuğu için DKAB dersi değerler eğitiminde en önemli derstir”, “DKAB dersini değerler eğitiminin vazgeçilmezi olarak görüyorum. Çünkü duyuşsal yönü ağırlıkta olan bir ders. Değerlerin birçoğu DKAB dersi programında mevcut. Din güzel ahlaktır ve din değerlerin tamamını öngörür.”, “DKAB dersi kitaplarına dikkat ettiğimizde Hz. Adem’den Hz. Muhammed (SAV)’e kadar gelen kitaplar, öğretiler ve dinlere dikkat ettiğimizde bütün dinlerde genel geçer kabul edilen kavramların ortak değer olduğunu görüyoruz. DKAB dersi bu değerleri öğretmek için en verimli bir zemin olduğunu düşünüyorum”, “Bir değer manevi duygulardan arındırılarak sadece pragmatist bir yapı içerisinde veriliyorsa çok da anlamlı değildir. DKAB dersi dini ruhu vereceği için önemlidir”, “İslam ahlaki olan bütün değerleri kendi şemsiyesi altında toplamış bir dindir. DKAB dersi inanç, ibadet ve ahlaki yönden eğitimin sağlandığı bir ders olduğundan değerlerin çocuklara aşılmasında önemli bir rol oynamaktadır”, “Dinler genel olarak değerlere önem verir. Din değeri kapsar. DKAB dersi, din öğretimi yaptığı için önemlidir.”, “Değerler

eğitiminde DKAB eğitimi başlı başına gerekli bir derstir. Geçmişte yaşamış dinlerin, toplumların yaşattığı kültürlerin özellikleri bireye öğretilerek gelişim sağlamak amaçlanmaktadır. Birey bu farklılıkları görerek yaşadığı dünyayı anlamlandırır” vb. ifadelerle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin değer aktarımındaki rolüne ve önemine dikkat çekmiştir.

Değerlerin öğretiminde işlenen metinler oldukça önemli işlevlere sahiptir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin içeriği gereği ele alınan metinler, öğrencilere değerlerin aktarımında önem taşımaktadır. Öğrencilerin bu konudaki görüşleri, “DKAB dersi ayet, hadis metinleri ve menkıbeleri içerdiğinden, DKAB dersleri değerler eğitiminde oldukça önemlidir” şeklinde ifade etmektedirler. Bu durum, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin metinler (Ayet, Hadis, menkıbeler vb.) aracılığıyla değerlerin öğretimine olanak sağlamakta olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 4 Öğretmen adaylarının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde “değerlerin” nasıl öğretilmesi gerektiğine dair önerileri

222 | db

Öğretmen adaylarının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde “değerlerin” nasıl öğretilmesi gerektiğine dair önerileri	f	%
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde öncelikle öğretmenler olumlu rol modeli olmalı	109	22
Uygulamalı etkinliklere ağırlık verilmeli (grup çalışmaları, vs.)	96	19
Ayet ve hadisler aracılığıyla dini ve ahlaki değerler tanıtılmalı	72	14
Değerler İslam Dini ile ilişkilendirilerek anlatılmalı	52	10
Drama, tiyatro, piyes etkinlikleri düzenlenmeli	35	7
Dini değerlere saygı bilinci oluşturulmalı	32	6
Sosyal hayattaki örnek olaylardan hareketle anlatılmalı	32	6
Değerler eğitimine ilişkin materyaller kullanılmalı	32	6
Okul aile işbirliği sağlanmalı	28	6
Her ünite sonunda belli bir değer kazandırılmasına yönelik aktiviteler	21	4

Öğretmen adaylarının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde “değerlerin” nasıl öğretilmesi gerektiğine dair önerileri incelendiğinde ilk sırada, uygulamalı etkinliklere ağırlık verilmeli (grup çalışmaları, vs.) kategorisi gelmektedir. Bu kategoriyi sırasıyla, Ayet ve hadisler aracılığıyla dini ve ahlaki değerler tanıtılmalı, Değerler İslam Dini ile ilişkilendirilerek anlatılmalı, drama, tiyatro, piyes

etkinlikleri düzenlenmeli, Dini değerlere saygı bilinci oluşturulmalı kategorileri takip etmektedir. Öğretmen adaylarının DKAB dersinde değerlerin eğitimi konusunda özellikle dini değerlerin uygulamalı, öğrenci merkezli, sevgi ve hoşgörü temelli bir eğitimden yana oldukları görülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının değer sıralamaları ve kavrama yükledikleri anlamlar, değerler eğitiminde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin önemi ve derste kullanılacak yöntemlerin incelendiği bu çalışmada elde edilen sonuçlar ve ilgili yorumlar şöyledir:

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının öğretim programında geçen değerlere ilişkin yaptıkları sıralama sırasıyla, *adalet, dürüstlük, haya, saygı ve güvenilirlik* şeklinde gerçekleşmiştir. Bu sıralama birebir aynı olmamakla araştırmacı tarafından Diyarbakır örneğinde velilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde öğrencilere kazandırılmasını istediği değerlerle tutarlılık göstermektedir. İlgili araştırmada velilerin değer sıralaması, *adalet, dürüstlük, saygı, iffet, barış, çalışkanlık, güvenilirlik, namuslu olmak, sevgi ve haya* şeklinde tespit edilmiştir²⁰. Bu durum öğretmen adayları ve velilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersindeki değer sıralamalarının örtüşmesi açısından önemlidir. Öğretmen adaylarının görüşlerine göre, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin kazandırması gereken değerler, öncelikle dini, insani, milli ve ahlaki değerler şeklinde ele alınabilir. Bu sonuç, değerler eğitimi bağlamında diğer derslerle ilgili yapılan araştırmaların sonuçlarıyla örtüşmektedir²¹.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının değer kavramına yönelik tanımlamaları 4 ana kategori altında ele alınmıştır. Bunlar sırasıyla; *dini merkeze alan, toplumu merkeze alan, bireyi*

²⁰ Mücahit Arpacı, “Velilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Öğrencilere Kazandırılmasını İstedikleri Değerler: Diyarbakır Örneği”, *II. Uluslararası Değerler Eğitimi Sempozyumu*, İstanbul 2012.

²¹ Bknz. Bahadır Kılcan, İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri (Kırşehir İli Örneği), *Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Niğde 2009; Muhammet A. Tokdemir, Tarih Öğretmenlerinin Değerler Ve Değer Eğitimi Hakkındaki Görüşleri. *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Trabzon 2007; Süleyman Yiğittir ve Adem Öcal, “Lise Tarih Öğretmenlerinin Değerler ve Değerler Eğitimi Konusundaki Görüşleri”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 13 (20) 117-124.

merkeze alan ve sözlük anlamını merkeze alan tanımlardır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının çoğu dini merkeze alan bir tanımlamalar yapmıştır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının değer kavramına ilişkin yaptıkları tanımlamaların önemli bir kısmını, değerini dini temellerine yönelik ifadeler oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra öğretmen adayları değerleri toplumsal yaşamdaki yeri ve değerini bireyin toplumsallaşması ve kişilik gelişimindeki rolüne vurgu yaptıkları görülmüştür. Öğretmen adayları, değerlerin insanın sahip olacağı üstün nitelikler olduğu ve bu önemli özelliklere toplumsal ilişkiler sonucunda ulaşıldığını belirtmektedir. Öğretmen adaylarının özellikle din kaynaklı değerler başta olmak üzere değerlerin birey ve toplumun karşılıklı ilişkilerini düzenleyici rolüne vurgu yapmaktadır. Ayrıca öğretmen adayları önem, yarar, kıymet, ölçüt, karşılık, ölçü, bedel ve eder gibi ifadelerle başvurarak değer kavramına ilişkin günlük dildeki sözcük karşılığına da önemli ölçüde başvurdukları görülmektedir. Demirtaş ve Çelikkaya tarafından sosyal bilgiler dersi öğretmen adaylarının programdaki değerlere ilişkin algısal farkındalıkları inceledikleri araştırmadaki kategorilerle aynı sonuçlara ulaşılmıştır. İlgili araştırmada “*değeri merkeze alan ifadeler*”, “*toplumu merkeze alan ifadeler*”, “*bireyi merkeze alan ifadeler*” ve “*dilbilimi merkeze alan ifadeler*” olarak adlandırılan 4 temaya ulaşılmıştır²². Ayrıca, Balcı ve Yelken’in ilköğretim öğretmenlerinin değer kavramına yükledikleri anlamları kontrol eden çalışmalarında da bazı kategoriler örtüşmektedir. Sınıf ve branş öğretmenlerinin katıldığı bu çalışmada “*ölçüt olarak değer*”, “*birey ve toplum ilişkilerini düzenleyen unsur olarak değer*”, “*davranışlar bütünü olarak değer*”, “*maddi ve manevi unsurlar olarak değer*”, “*kurallar bütünü olarak değer*”, “*nitelik olarak değer*” ve “*değer eğitiminin işlevleri*” olarak adlandırılan 7 temaya ulaşılmıştır²³.

Öğretmen adaylarının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin değerler eğitiminde çok önemli katkısının olduğunu belirtmişlerdir. Eğitim sistemi içinde öğrencilerin sosyal yaşama hazırlanması ve istenen değerlerin öğrencilere kazandırılması görevini diğer dersle-

²² Çağrı Öztürk Demirbaş ve Tekin Çelikkaya, “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Programdaki Değerlere İlişkin Algısal Farkındalıkları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5 Issue 8, 2012 p. 415-427.

²³ Ayşe Balcı, Tuğba Y. Yelken, “İlköğretim öğretmenlerinin “değer” kavramına yükledikleri anlamlar”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ankara 2010, 39, s.81-90.

rin yanı sıra Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi üstlenmiştir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin temel görevi, İslam dininin ve diğer dinleri ana kaynakları ile tanıması, dini ve ahlaki değerleri bilen ve bunlara saygı gösteren erdemli kişiler olmalarını sağlayarak inancını aklıyla bütünleştiren, inanma ve yaşama özgürlüklerinin farkında bireyler olarak yaşama hazırlamaktır. Bu açıdan, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin değerler eğitimindeki önemi ortaya çıkmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmen adayları, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin isminden ve bu derste dini emir-yasakların ve ahlaki ilkelerin üzerinde durulmasından hareketle öğrencilere değerleri kazandırmanın daha kolay olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin değerlerin doğru, etkili ve güzel bir biçimde aktarılmasını sağlama bakımından önemli bir işleve sahip olduğunu düşünmektedir. Öğretmen adaylarının bu düşüncesi, onların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisini, dolayısıyla din öğretimini önemli bir değer olarak gördüklerini ve dinin değer aktarımında oldukça önemli bir role sahip olduğunu düşündükleri biçiminde yorumlanabilir. Öğretmen adaylarının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin değer aktarımında son derece önemli bir role sahip olduğunu düşünmelerine rağmen ders saatinin azlığı, velilerin ve öğrencilerin ilgisizliği, derse karşı olumsuz tutum ve davranışlar, değerler eğitimiyle ilgili materyal eksikliği gibi şeylerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersindeki değer eğitiminin en önemli sorunları arasında olduğunu belirtmişlerdir.

Öğretmen adayları, değerler eğitiminde öğretmenlerin model olmasının çok önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Doğanay²⁴, öğretmenlerin ve yöneticilerin bir model olarak ve değerlerle ilgili davranışlarının öğrenciler tarafından taklit edileceğini unutmamaları ve bu eğitime uygun davranışları gerektiğini belirtmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre öğretmen adayları model olmanın dışında; uygulamalı etkinliklere ağırlık verme, değerler eğitiminde ayet ve hadislerden yararlanma, anlatım, drama, örnek olay ve gezi tekniği ile empati kurma, video, yaparak-yaşayarak öğrenme gibi uygulamalardan yararlanmanın Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde değerler eğitimi açısından önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuç, yapılan diğer araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Öğretmenlerin genellikle değerler eğitiminde aynı yöntem ve

²⁴ Ahmet Doğanay, "Değerler Eğitimi", (Ed. Cemil Öztürk), *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Pegem Akademi, Ankara 2006, s. 225–256.

yaklaşımlardan yararlandıkları görülmektedir. Akbaş²⁵ tarafından yapılan çalışmada öğretmenler değerler öğretimi yaparken öğrencilere örnek olma, değerleri teşvik eden güzel sözleri öğrencilerle paylaşma, ders verici hikâyeler anlatma, öğrencilerin kendi değerlerinin farkına varmalarını sağlamak için sorular sorma, sınıf kurallarını koyarken önemli görülen değerleri merkeze alma, telkinde bulunma, yeri geldikçe öğüt verme ve ahlaki ikilemler içeren örnek olaylar anlatma yollarına başvurdukları bulunmuştur. Tokdemir²⁶ tarafından yapılan çalışmada tarih öğretmenlerinin anlatım, örnek olay analizi, gösterim, soru- cevap, biyografi inceletme gibi yöntem ve teknikleri kullandıklarını, Can²⁷ tarafından yapılan çalışmada değerler eğitiminde öğretmenlerin telkin, model olma, empati kurma ve değer aydınlatması gibi değer kazandırma yollarını etkin bir şekilde kullandıklarını, Çengelci²⁸ tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin değerleri kazandırmaya çalışırken model olma, yaşamdan örnekler verme, atasözleri ve deyimlerden yararlanma, drama, empati, güncel olaylardan yararlanma, belirli gün ve haftalardan yararlanma, yakın çevreden yararlanma, diğer ders ve disiplinlerden yararlanma, aileden yararlanma, ödevlerden yararlanma, internette yararlanma gibi çalışmalara başvurdukları sonucuna ulaşmıştır. Yiğittir ve Öcal²⁹ tarafından yapılan çalışmada da öğretmenlerin değerleri öğretmek için, telkin (aşılama), örnek olay ve kitap analizi, belgesel ve film izletme, tarihi yerleri ve müzeleri gezdirme, biyografi inceletme, araştırma yaptırma, model-örnek olma gibi farklı değer öğretim uygulamaları yaptıkları tespit edilmiştir. Tüm bu sonuçlar bu araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir. Bu durum Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının değerler eğitimindeki tespitlerinin yerinde olduğu şeklinde yorumlanabilir.

²⁵ Oktay Akbaş, Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi, *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara 2004.

²⁶ Muhammet A. Tokdemir, Tarih Öğretmenlerinin Değerler Ve Değer Eğitimi Hakkındaki Görüşleri, *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Trabzon 2007.

²⁷ Özge Can, Dördüncü ve Besinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri, *Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2008.

²⁸ Tuğba Çengelci, İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitiminin Gerçekleştirilmesine İlişkin Bir Durum Çalışması, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Eskişehir 2010.

²⁹ Süleyman Yiğittir ve Adem Öcal, "Lise Tarih Öğretmenlerinin Değerler ve Değerler Eğitimi Konusundaki Görüşleri", s. 117-124.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının, değerler eğitimi yöntem ve teknikleri ile ilgili gerek Ahlak ve Değerler eğitimi gerekse Özel Öğretim Yöntemleri dersinde desteklenmeleri önemlidir.

Değerler eğitiminde öğretim programlarının değerleri benimsetecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Öğretim programlarında farklı örnek değerler eğitimi etkinlikleriyle öğretmenlere yardımcı olunmalıdır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının değerler eğitimine katkı sağlayacak şekilde hazırlanmasına titizlikle dikkat edilmelidir. Temelde değerler eğitimi özelde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde değerler eğitimi konusunda yapılan çalışmaların sayısının yetersiz olduğunu söylemek mümkündür. Gerek Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının gerekse Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin değerler/değerler eğitimi hakkındaki görüşlerinin kapsamlı olarak belirlenebilmesi için daha geniş katılımlı nitel ve nicel araştırmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Akbaş, O. (2007). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. E. R. diğerleri içinde, *Değerler ve Eğitimi Uluslar Arası Sempozyumu 26-28 Kasım 2004* (s. 673-696). İstanbul: DEM yayınları.
- Arpacı, M. (tarih yok). *Velilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Öğrencilere Kazandırılmasını İstedikleri Değerler: Diyarbakır Örneği. II. Uluslararası Değerler Eğitimi Sempozyumu*. İstanbul: 2012.
- Ayşe Balcı, T. Y. (2010). İlköğretim öğretmenlerinin “değer” kavramına yükledikleri anlamlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 81-90.
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Can, Ö. (2008). *Dördüncü ve Besinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çağrı Öztürk Demirbaş, T. Ç. (2012). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Programdaki Değerlere İlişkin Algısal Farkındalıkları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(8), 415-427.

- Çengelci, T. (2010). *İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitiminin Gerçekleştirilmesine İlişkin Bir Durum Çalışması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Doğanay, A. (2006). Değerler Eğitimi. C. Ö. (Edt.) içinde, *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s. 225–256). Ankara: Pegem Akademi, Ankara 2006, s. .
- Elisabeth Arweck, E. N. (2003). Values Education: The Development and Classroom Use of an Educational Programme,” 1, Cilt 30, Sayı 2, s. *British Educational Research Journal*, 30(2), 245-260.
- Güngör, E. (1995). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalav*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, E. (1996). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul : Ötüken Yayınevi.
- J., K. (1995). *Felsefi Açıdan Eğitim ve Türkiye’de Eğitim*. İstanbul, Kasım.
- Karakaya, T. (2007). Küreselleşme ve Avrupa Birliği Sürecinde Değerlere Kritik Bir Yaklaşım –Sorunlar ve Çözümler. S. K. R. Kaymakcan içinde, *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (s. 203-214). İstanbul : DEM Yayınları,.
- Kılcan, B. (2009). *İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri (Kırşehir İli Örneği)*. Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Türk Dil Kurumu, (2005). *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*. Ankara : Akşam Sanat Okulu Matbaası.
- MEB. (2010). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: MEB.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), s. 225., 217-239.
- Özgül, İ. E. (1994). *Psikolojik Testler*. Ankara: Psikoloji Danışma Rehberlik ve eğitim Merkezi (PDREM) Yayınları.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Pres.
- Schwartz, S. H. (1992). “Universals in the Content Structure of Values: Theoretical Advances and Emprical Tests in 20 Countries. I. Zanna içinde, *Advances in Experimental Social Psychology* (25 b., s. 1-65). New York: Academic Pres.
- Sezgin Kızılçelik, Y. E. (1996). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*. İzmir: Saray Yayıncılık.
- Süleyman Yiğittir, A. Ö. (2011). Lise Tarih Öğretmenlerinin Değerler ve Değerler Eğitimi Konusundaki Görüşleri”, 13 (20). *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20), 117-124.
- Tokdemir, M. A. (2007). *Tarih Öğretmenlerinin Değerler Ve Değer Eğitimi Hakkındaki Görüşleri*. Trabzon : Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tokdemir, M. A. (2007). *Tarih Öğretmenlerinin Değerler Ve Değer Eğitimi Hakkındaki Görüşleri*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Wiel Veugelers, P. V. (2010). “Values in Teaching. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 9(4), 377-389.

